

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ

**ТРОХЛЮК Олександр Петрович - аспірант кафедри правосуддя
Юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка**

В статті автор досліджує проблему реалізації презумпції невинуватості та забезпечення доказаності вини в уголовному процесі України.

Ключові слова: принцип презумпції невинуватості, принцип забезпечення доведеності вини.

Становлення України як незалежної правової держави вимагає створення ефективних правових механізмів реалізації основних засад судочинства з метою підвищення його ефективності. Важливим засобом виконання завдань в кримінальному процесі є ухвалення судом законних, обґрунтованих і вмотивованих рішень. Основним документом, який визначає механізм ведення та розслідування кримінальних правопорушень в Україні є Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК). 19 листопада 2012 року вперше в історії незалежної України вступив в силу новий КПК, який змінив КПК 1960 р. більшість норм якого були вже застарілими й не відповідали сучасним реаліям.

Вперше в КПК 2012 р. законодавець визначив принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Однак, законодавець виклав зміст цих двох принципів в одній статті Кримінального процесуального кодексу України. Зі змісту ст. 17 не зрозуміло, де межі презумпції невинуватості та принципу забезпечення доведеності вини. Тим більше, достатньо відомий принцип кримінального судочинства – презумпція невинуватості був поєднаний з новою

та не дослідженою конституційною засадою здійснення правосуддя – забезпечення доведеності вини. Виникає запитання спільного і відмінного у цих двох принципів кримінального процесу, а для цього необхідно досліджувати презумпцію невинуватості окремо від забезпечення доведеності вини.

Принцип презумпції невинуватості не є новим для кримінального процесу України. Зміст цього принципу був визначений в статті 62 Конституції України, п.2 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та частково в ст. 15 КПК 1960 р. Суть принципу презумпції невинуватості полягає в тому, що будь-яка особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Так, В.В. Крижанівський вважає, що сферу дії презумпції невинуватості не слід обмежувати вказівкою на конкретну процесуальну фігуру (обвинувачений, підсудний чи підозрюваний)[3, с.19]. Не можна погодитись з Є.Г. Мартинчиком, який пропонує розповсюдити презумпцію невинуватості на будь-яку особу, винність якої ставиться під сумнів правоохоронними органами. [4, с.26]. Більш точну інтерпретацію дає В.Т. Томін і Б.Т. Безлепкін, які розглядають презумпцію невинуватості як елемент загально-правового статусу громадянина. Презумпція невинуватості – це компонент системи більш високого рівня, ніж кримінальний процес. Вона характеризує не ста-

новище обвинуваченого у кримінальному процесі, а є елементом загально-правового статусу громадянина. Об'єктивізація презумпції невинуватості у цьому випадку полягає у тому, що кримінальне судочинство це єдиний спосіб її спростування [6, с.64].

Відповідно до ст.17 КПК Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом. Також, ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Тобто відповідно до змісту цієї статті принцип презумпції невинуватості полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення й звільняється від обов'язку доказувати свою невинуватість. Обов'язок доказувати вину підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного в силу принципу забезпечення доведеності вини покладено на слідчого, прокурора, а в випадках визначених КПК на потерпілого.

У стадії досудового розслідування виникають і реалізуються всі функціональні прояви презумпції невинуватості з початком кримінального переслідування особи, що вчинила злочин, або ж з моменту коли у справі з'являється підозрюваний. Початком кримінального переслідування особи, коли починає проявляти себе принцип презумпції невинуватості є момент затримання особи за підозрою у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді, суду (ст.209 КПК), або з моменту вручення особі повідомлення про підозру (ст.278 КПК). З моменту затримання, особа, відповідно до ч.4 ст.208 КПК попереджається про право давати пояснення чи показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього.

Як об'єктивне правове положення презумпція невинуватості припиняє свою дію лише у стадії виконання вироку.

Принцип презумпції невинуватості тісно пов'язаний з принципом забезпечення доведеності вини.

Відповідно до ст. 129 Конституції України забезпечення доведеності вини прямо названо принципом. До прийняття Конституції України 1996 року кримінально-процесуальне законодавство не передбачало цього принципу.

Зміст принципу забезпечення доведеності вини у Конституції України взагалі не визначено. Окремі положення цієї основної засади здійснення судочинства були визначені в КПК 1960 року.

Так, відповідно до КПК 1960 р. прояв принципу забезпечення доведеності вини у стадії досудового розслідування полягав у таких аспектах:

- 1) КПК встановлює у ст. 22 суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування;
- 2) ст. 22 передбачає відсутність обов'язку обвинуваченого доводити свою невинуватість.
- 3) ст. 64 встановлює, що при провадженні досудового слідства, дізнання підлягають доказуванню: винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;
- 4) ст. 65 встановлює, якими джерелами встановлюються фактичні дані, у тому числі щодо винності обвинуваченого;
- 5) КПК встановлює, якими засобами мають збиратися ці фактичні дані, а Конституція забороняє ґрунтувати обвинувачення на доказах, отриманих незаконним шляхом, а також на припущеннях;

Особливу увагу принципу забезпечення доведеності вини законодавець приділив у новому КПК 2012 р. Так, вперше в історії кримінально-процесуального законодавства, законодавець передбачив забезпечення доведеності вини в окремій статті 17 Кримінального процесуального кодексу, проте у поєднанні з іншим не менш важливим принципом кримінального процесу – презумпцією невинуватості.

У доктрині кримінального процесу проблемам існування цього принципу фактично не приділялося належної уваги, хоча окремі аспекти досліджувалися О.В. Карнауховим, С.І. Кострюковою, В.Т. Маляренко, В.О. Попелюшко та Волошиною В.К.

Так, В.О. Попелюшко вважає, що «принцип забезпечення доведеності вини полягає в тому, що закон наділяє суб'єктів, уповнова-

жених здійснювати функцію кримінального переслідування та підтримання державного обвинувачення в суді, комплексом повноважень та процесуальних можливостей довести вину особи в усіх випадках, коли нею дійсно був вчинений злочин, а на інших суб'єктів процесу покладає обов'язки сприяти та (або) не перешкоджати цьому проти-правними методами.» [5, с.81].

Підтримую вищезазначену позицію ін-терпретації принципу забезпечення доведе-ності вини й вважаю що суть його зводиться до наділення державою спеціально уповно-важених суб'єктів кримінального процесу (слідчий, прокурор) та сторону потерпілого, комплексом повноважень щодо швидкого і повного розкриття злочинів, шляхом зби-ранням доказів по встановленню всіх об-ставин справи (ст.91 КПК) на досудовому слідстві; складання та направлення обвину-вального акту до суду з подальшим підтри-манням обвинувачення на судових стадіях до винесення судом рішення й моменту на-брання ним законної сили.

Суть принципу забезпечення доведе-ності вини зводиться до того, що повідо-млення особі про підозру, ухвалення обви-нувального вироку суду, затримання, арешт та застосування інших запобіжних заходів допускається лише за наявності беззапереч-них доказів причетності особи до вчинен-ня кримінального правопорушення. Згідно з п.3 ч.1 ст.276 КПК України повідомлення особі про підозру здійснюється за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчи-ненні кримінального правопорушення.

Згідно з п.2 ст.2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «особа вважа-ється невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаран-ню, доки її вину не буде доведено в закон-ному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду відповідно до закону».

Проте в науці українського кримінально-процесуального права немає однакової дум-ки й уніфікованого підходу до тлумачення й визначення цієї основної конституційної за-сади здійснення судочинства. Забезпечення доведеності вини розглядається як одна зі складових з'ясування істини, або зводиться до доведеності вини достатньо якісними до-

казами, які не дають підстав сумніватися у ній, або розглядається крізь призму прин-ципу презумпції невинуватості.

Для визначення суті «забезпечення до-веденості вини» необхідно звернутися до Великого тлумачного словника української мови, де «забезпечення» – «створення на-дійних умов для здійснення чого-небудь; гарантувати щось» [1, с.375]. «Доведення» – підтвердження істинності, правильності чого-небудь фактами, беззаперечними дока-зами; доказувати [1, с.310].

Отже, забезпечення доведеності вини потрібно розуміти так: держава гарантує, що вина особи(підозрюваного, обвинуваче-ного, підсудного) буде доведена або спрос-тована в межах процесуального закону на-лежними, беззаперечними доказами.

Гарантія (забезпечення) зі сторони дер-жави полягає в існуванні чіткого законодав-ства по врегулюванню кримінальних про-цесуальних відносин, реалізація основних принципів кримінального судочинства та спеціальних інститутів в кримінальному процесі. По-перше, – це реалізація прин-ципу змагальності кримінального про-цесу щодо діяльність державних органів, зобов'язаних здійснювати досудове слідство в межах визначених процесуальним зако-ном та підтримання обвинувачення в суді, і, сильна, в процесуальному розумінні, сторо-на захисту; по-друге, – реалізація презумпції невинуватості. По-третє, – інститути запобіжних заходів, гласних та негласних слід-чих дій і т.д.

Відповідно до ч.2 ст. 62 Конституції України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Ч.2 ст. 17 КПК окрім того, що також знімає з підозрюваного, обвинуваченого чи підсуд-ного обов'язок доводити свою невинуватість, прямо покладає цей обов'язок на ор-гани обвинувачення: «ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом».

Законодавець у ст. 92 КПК дає чіткий перелік суб'єктів на яких розповсюджуєть-ся обов'язок доказування в кримінальному

АНОТАЦІЯ

Автор статті на основі аналізу чинного земельного та кримінального законодавства визначає поняття і особливості кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля у сфері використання і охорони земель енергетики, а також здійснює аналіз суб'єктивних та об'єктивних характеристик основних складів злочинів у досліджуваній сфері.

SUMMARY

Author of the article on the basis of analysis of the current landed and criminal legislation determines a concept and features of criminal responsibility for crimes against an environment in the field of the use and guard of earths of energy, and also carries out the analysis of subjective and objective descriptions of the first teams of crimes in the probed sphere.

процесі. Принцип забезпечення доведеності вини поширюється на сторону обвинувачення (слідчий, прокурор, потерпілий).

Органи слідства, прокуратури і суду при розслідуванні і розгляді кримінальних справ повинні встановити факти, які стосуються того злочину, з приводу якого ведеться кримінальне провадження. Встановити винуватість обвинуваченого – довести, що він вчинив цей злочин і повинен нести за нього відповідальність.

Припиняє свою дію принцип забезпечення доведеності вини тільки тоді, коли вина особи буде доведена або спростована беззаперечними доказами.

Отже, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини – цілком самостійні засади здійснення кримінального судочинства. Однак, підтримую думку В.К. Волошиної, що принцип забезпечення доведеності вини можна визнати вторинним щодо принципу презумпції невинуватості. Принцип забезпечення доведеності вини генерується із принципу презумпції невинуватості та розвиває окремі його елементи [2, с. 95].

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. І голов. Ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Волошина В.К. Реалізація галузевих та специфічних принципів кримінального процесу у стадії досудового розслідування: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09/ В.К. Волошина. – Одеська нац. Юрид.акад. – О., 2010.
3. Крижанівський В.В. Принцип презумпції невинуватості у кримінальному процесі (порівняльно-правове дослідження): Монографія. – К., ВГЛ «Обрії», 2009. – 164 с.
4. Мартынич Е.Г. Презумпция невинности и гарантии ее осуществления. – Кишинев, 1989. – 187 с.
5. Попелюшко В. Принцип забезпечення доведеності вини в кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури, 2003. – №5(23)
6. Томин В.Т., Безлепкин Б.Т. Презумпция невинности и советский уголовный процесс // Развитие науки и практики уголовного судопроизводства в свете требований Конституции СССР. М., 1978. – 136 с.